

UDK: 327:321.7(497.16:53)(078)

Pregledni rad

Primljeno: 8. listopada 2014.

Analiza vanjske politike: Crna Gora i arapske zemlje

JELISAVETA BLAGOJEVIĆ

Fakultet političkih nauka Sveučilišta Crne Gore, Podgorica

elizabetab@t-com.me

U radu je predstavljena konceptualna analiza osnovnih vanjskih i unutarnjih odrednica vanjske politike te osnovnih teorijskih pristupa donošenja vanjsko-političkih odluka, s osvrtom na pristup prednosti i nedostataka temeljenog na racionalnom izboru koji ukazuje na uspostavu kauzaliteta između odluke i cilja koji se želi postići. U tom kontekstu ispitan je odnos između vanjskopolitičke odluke Crne Gore da surađuje s arapskim zemljama i vanjskopolitičkog cilja koji se odnosi na unaprijeđenje gospodarskog prosperiteta i međunarodnog položaja Crne Gore. Primjenom metode analize sadržaja, analize slučaja i komparativne metode došlo se do zaključka da potreba za većim gospodarskim rastom i poboljšanjem životnog standarda građana Crne Gore određuje odluku o suradnji sa zemljama arapskog svijeta, posebno gospodarski stabilnim i bogatim zemljama Perzijskog zaljeva, s ciljem privlačenja investicija, što bi trebalo doprinijeti postizanju navedenog cilja.

Ključne riječi: vanjska politika, Crna Gora, arapske zemlje, investicije, racionalni izbor

1. Uvod

Međunarodni poredak predstavlja mrežu isprepletenih kanala komuniciranja i druge razmjene raznovrsnog karaktera i intenziteta među brojnim akterima koji se, kako bi postigli definirane ciljeve i uvećali moć, služe širokom lepezom mehanizama.¹ Razviti strategiju koja će omogućiti svrsishodnu upotrebu raspoloživih mehanizama, s ciljem adekvatnog pozicioniranja na međunarodnom tlu moći i utjecaja, predstavlja umjetnost vođenja vanjske politike.

Međunarodni poredak podložan je konstantnim promjenama koje se sastoje, kako u raskidu starih, tako i u uspostavi novih odnosa koji se temelje na međusobnim interesima i moći. Vanjsku politiku nacionalnih država, stoga, karakterizira permanentna prilagodba promjenjivom međunarodnom sustavu gdje se „konci“ pri definiranju vanjskopolitičkih odluka povlače vrlo oprezno, sukladno vještini prepoznavanja nijansi namjera ostalih aktera da djeluju na određeni način. Posljedično, formira se stav prema određenom akteru na međunarodnoj sceni koji je podložan brojnim faktorima utjecaja, a samim time i promjenama.

Položaj zemalja arapskog svijeta u međunarodnom okruženju, koji se proteže na 12,9 milijuna četvornih kilometara od Atlantskog oceana, duž cijele afričke obale Sredozemnog mora, Bliskog istoka do Turske i Irana, određen je unutarnjom posebnošću koja se sastoji u stupnju moći domaćeg stanovništva da stvara, kako unutarnju, tako i vanjsku politiku. Osim toga, arapske zemlje nastoje ostvariti utjecaj na druge aktere međunarodnog poretka definiranjem jedinstvene politike u određenim područjima, prvenstveno kroz djelovanje Arapske lige koju su 1945. godine osnovali Egipat, Irak, Libanon, Saudijska Arabija i Sirija,² a danas obuhvaća i Alžir, Bahrein, Komorske Otoke, Džibute, Jordan, Kuvajt, Libiju, Mauritaniju, Maroko, Oman, Palestinsku samoupravu, Katar, Somaliju, Sudan, Tunis i Ujedinjene Arapske Emirate (Arapska liga, 2013). Međutim, među arapskim zemljama postoje brojne nesuglasice koja onemogućavaju njihovo ujedinjenje, a koje se, *inter alia*, zasnivaju na različitim vanjskim odnosima s velikim silama, kolonijalnoj prošlosti, gospodarskoj moći, unutarnjim nestabilnostima i slično.³ Za razliku od političkih, kulturne ideje i djela se brzo prenose i prihvaćaju u cijelom arapskom svijetu, prvenstveno zahvaljujući arapskom jeziku i pismu, pri čemu se i sama riječ „Arapi“ odnosi na „ljude koji govore jasno“ za razliku od riječi *ajam* koja označava „ljude koji pričaju nerazgovjetno“⁴

Promatranje geopolitičkog, strateškog i gospodarskog položaja arapskih zemalja s vanjskopolitičkog gledišta Crne Gore (dalje u tekstu: CG) rezultira potrebom za intenziviranjem odnosa prvenstveno s onim zemljama arapskog svijeta koje su sposobne da investiraju u CG što bi doprinijelo njezinom gospodarskom rastu.⁵ Vanjskopolitički položaj CG, kao male države u demografskom i zemljopisnom smislu, zasniva se na sposobnosti stvaranja koalicija s drugim zemljama, te uključenja u rad ili članstvo međunarodnih i regionalnih organizacija, čime se stvaraju uvjeti za stvaranje utjecaja

1 Ne postoji jedinstvena definicija međunarodnog poretka. U biti, ovaj pojam se odnosi na strukturu, funkcioniranje i prirodu međunarodnog političkog sustava (Hanagan, 2012: 123).

2 Članstvo Sirije u Arapskoj ligi suspendirano je zbog građanskog rata u kojem se zemlja nalazi od 2011. godine.

3 Granično pitanje između Maroka i Alžira još nije riješeno, dok Irak u želji za naftom predstavlja konstantnu prijetnju za Kuvajt. Tijekom građanskog rata u Jemenu, Saudijska Arabija je podržavala monarhiste, a Egipat republikance (www.africa.upenn.edu).

4 Međutim, jezik nije dovoljan kriterij za razjašnjenje pojma Arapi, budući da mnogi Židovi govore arapski jezik ali se ne izjašnjavaju kao Arapi (www.africa.upenn.edu).

5 BDP Crne Gore 2013. godine je iznosio 4,428 milijuna dolara (Svjetska banka, 2013b).

na odluke ovih organizacija, a time i na širi međunarodni prostor. U tom kontekstu, razvijanjem suradnje s arapskim zemljama kroz Arapsku ligu, ali i druge regionalne organizacije, omogućuje se bolje upoznavanje s politikom, gospodarstvom i kulturom ovih zemalja, a samim time vodi i prema kvalitetnijem oblikovanju vanjskopolitičkih strategija spram toj regiji. Osim toga, to omogućuje priliku i za bolje predstavljanje CG i njezinih mogućnosti u tom dijelu svijeta.

U ovom radu nastojat ću, identificiranjem preciznog analitičkog okvira zasnovanog na objašnjavanju osnovnih odrednica oblikovanja vanjske politike i teorijskih pristupa donošenja vanjskopolitičkih odluka, te prezentiranjem, na bazi teorije racionalnog izbora, pokazatelja razvoja odnosa između CG i arapskih zemalja u diplomatsko-gospodarskoj dimenziji, identificirati čimbenike koji su utjecali da se odnosi između CG i zemalja arapskog svijeta intenziviraju posljednjih godina. Preciznije, cilj rada je utvrditi kauzalnu vezu između odluke da se surađuje s arapskim zemljama i dugoročnog cilja CG koji se odnosi na poboljšanje gospodarskog razvoja zemlje čime se unapređuje njezin status i položaj na međunarodnoj razini. Sukladno cilju rada, testirat ću hipotezu da CG donosi odluke u vanjskopolitičkoj sferi temeljem racionalne procjene interesa i ciljeva svojeg unutarnjeg razvoja. Navedena pretpostavka testirana je primjenom metode analize sadržaja, metode analize slučaja i komparativne metode u mjeri u kojoj je to dozvolila dostupnost raspoloživih podataka.

2. Vanjska politika: koncept, odrednice, akteri

Opis i objašnjenje oblika i srži odnosa među akterima u okviru međunarodnog sustava predstavlja primarni zadatak analize vanjske politike (*foreign policy analysis*) kao posebnog područja unutar discipline međunarodnih odnosa. Sukladno Gernerovoj (1995, prema: Neck 2003: 26) definiciji vanjske politike kao „skupa namjera, izjava i akcija aktera koje su usmjerene prema vanjskom svijetu i kao odgovor ostalih aktera na ove namjere, izjave i akcije“, analiza vanjske politike fokusira se na ispitivanje ovih namjera, izjava i akcija, odnosno odgovora na njih.⁶ U cilju razumijevanja djelovanja aktera, a samim tim i njihovih namjera i izjava nužno je identificirati odrednice vanjske politike, odnosno čimbenike koji utječu na njezino oblikovanje i provođenje (Rizwan, 2009: 6).

Struktura međunarodnog poretka, odnosno distribucija političke, gospodarske i vojne moći među akterima bitno određuje vanjsku politiku država. Ovisno o tome gdje je koncentrirana najveća moć, struktura međunarodnog poretka može biti: unipolarna (jedna dominantna sila),⁷ bipolarna (dvije dominantne

6 Ne postoji općeprihvaćena definicija vanjske politike, budući da autori koji se bave pitanjima međunarodnih odnosa uzimaju različite karakteristike, čimbenike i aktere vanjskog djelovanja prilikom identificiranja konstruktivnih okvira vanjske politike. U tom kontekstu, a s ciljem boljeg razumijevanja problema teorijskog određenja koncepta vanjske politike, vrijedno je istaknuti osnovne pristupe vanjskoj politici po Weberu i Smithu (2002: 11): realizam, neorealizam, pluralizam, teorija ovisnosti i teorija globalizma. Tijekom Hladnog rata dominirao je realistički pristup u vanjskoj politici koji podrazumijeva da su države primarni akteri u svjetskoj politici, a njihov je osnovni cilj uvećanje moći kako bi opstale u anarhičnom međunarodnom sustavu. Kraj Hladnog rata, raspad Sovjetskog Saveza, SFRJ-a, povećanje broja država, ali i pojava i razvoj nedržavnih aktera, kao što su međunarodne organizacije, smanjuje značaj realizma, a lansira nove pristupe kao što su neorealizam, pluralizam, teorija ovisnosti i teorija globalizma. Sukladno neorealističkom pristupu, osnovne odrednice vanjske politike su opstanak države i zaokupljenost nacionalnom sigurnošću. Kao reakcija na ova dva pristupa razvija se pluralizam koji kao prioritete vanjske politike ne prepoznaje vojna i sigurnosna pitanja već ona koja se javljaju u gospodarskoj, socijalnoj, kao i sferi zaštite okoliša. Prema ovom pristupu, današnji svijet je svijet suradnje, a ne sukoba i rata. Za razliku od ovog optimističnog pogleda na međunarodni poredak, teorija ovisnosti ističe nejednakost između bogatih zemalja Sjevera i siromašnih zemalja Juga. Siromašne zemlje gube osnovne elemente državnosti i postaju sve više ovisne o pomoći razvijenih zemalja. Sva četiri navedena pristupa vanjskoj politici ujedinjena su u pristupu globalista koji tvrde da se vanjska politika bavi različitim temama koje prožimaju skoro sva područja društvenog života.

7 Nakon Hladnog rata, raspada Sovjetskog Saveza i Varšavskog pakta prema mnogim interpretatorima Sjedinjene Države ostale su jedina velika sila (Fukuyama, 2006).

sile)⁸ ili multipolarna (više dominantnih sila). Svaki tip strukture moći na međunarodnoj razini ima svoju posebnu dinamiku i utječe na vanjsku politiku država. Primjerice, krajem Hladnog rata, države su morale redefinirati vanjsku politiku u skladu s novom raspodjelom moći na globalnoj pozornici.⁹

Osnovne teorijske paradigme u međunarodnim odnosima, odnosno realizam, liberalizam, institucionalizam i konstruktivizam, međunarodni poredak identificiraju kao anarhičan budući da ne postoji nadnacionalna vlast koja donosi pravila i osigurava njihovo provođenje u svim državama. Prema zagovornicima realizma (npr. Waltz, 1959; Gilpin, 1981), najmoćnije države u međunarodnom sustavu uspostavljaju pravni i institucionalni okvir koji služi njihovom interesu, dok slabe države nemaju drugi izbor osim da ih prihvate. Za razliku od realizma gdje se ističe moć, liberalizam stavlja naglasak na tip režima, vrijednosti i suradnju među državama koje poštuju suverenitet, autonomiju i teritorij jedna druge (primjerice Moravcsik, 1997; Owen, 1994; Russett, 1993; Milner, 1997). Predstavnici institucionalizma (Keohane, 1989; Krasner, 1983; Ikenberry, 1998-99; Oye, 1985) smatraju da međunarodne institucije olakšavaju suradnju i pregovore među državama u cilju uspostave pravila koja su u interesu svih. Na kraju, prema konstruktivistima međunarodni poredak temelji se na identitetu država i njihovim interakcijama (Wendt, 1992; 1999; Ruggie, 1982; Katzenstein, 1996). Prema tome, Alexander Wendt (1999: 247-312) identificirao je tri sigurnosna sustava u međunarodnom poretku: kompetitivni gdje države jedna drugu percipiraju kao neprijatelje, individualistički *live and let live* – gdje se države percipiraju kao rivali uz uvažavanje suvereniteta, ali uz mogućnost ograničenih ratova; i na kraju, kooperativni sustav gdje države percipiraju jedna drugu kao prijatelje i grade nenasilne odnose suradnje i timskog rada. Sustavi se mijenjaju kada se promijene vrijednosti, interesi i identiteti država koje ih čine.

S obzirom na kompleksnost međunarodnih odnosa, navedeni teorijski smjerovi pojedinačno nisu dovoljni za objašnjenje odnosa na globalnom planu, već je potrebna njihova sinteza. Osim toga, među vanjskim odrednicama vanjske politike izdvajaju se međunarodne i regionalne organizacije, kao što su Ujedinjeni narodi, Arapska liga ili Afrička unija, koje bitno utječu na oblikovanje vanjske politike država članica i modificiranje njihovog ponašanja, *inter alia*, primjenom odgovarajućih sankcija. Osim toga, na oblikovanje vanjske politike utječe reakcija drugih zemalja jer onemogućava usvajanje unilateralne politike, zatim mišljenje svjetske javnosti, kao i savezi, budući da članovi saveza ne mogu provoditi politiku suprotnu interesima drugih saveznika (Rizwan, 2009: 8).

Pored vanjskih, na oblikovanje i provedbu vanjske politike utječu i sljedeći unutarnji čimbenici:

- povijesni utjecaj – posebnost svake zemlje je proizvod njezine povijesne i zemljopisne konfiguracije, odnosno kulture i tradicije;
- veličina i geografija države: geostrateški položaj, njezine prirodne granice – planine, more, oceani, pustinje, narav i karakter sustava susjednih zemalja i sl.;

8 Tijekom Hladnog rata, jedan dio država usklađivao je svoju vanjsku politiku s vanjskom politikom i interesima Sjedinjenih Država, dok je drugi bio pod patronatom Sovjetskog Saveza.

9 Promjena strukture poretka, npr. iz bipolarne u unipolarnu, ne mora nužno proizvesti promjenu čitavog međunarodnog poretka. Kraj Hladnog rata, raspad Sovjetskog Saveza i Varšavskog pakta doveo je do promjene u distribuciji moći, ali međunarodni poredak stvoren nakon 1945. godine preživio je u smislu osnova njegovog funkcioniranja, odnosno pravila igre koja su uspostavljena kroz djelovanje brojnih međunarodnih organizacija – Ujedinjeni narodi, EU, NATO, Svjetska banka, Međunarodni monetarni fond, Svjetska trgovinska organizacija i sl., zaključivanje međunarodnih ugovora i sporazuma kao što je *Opća deklaracija o pravima čovjeka*.

- prirodni izvori: minerali, plin, voda, hrana. Nakon Drugog svjetskog rata, naftna diplomacija na Bliskom istoku određuje ne samo politiku zemalja regije, već i cijelog svijeta;
- gospodarski razvoj države koji izravno utječe na životni standard građana;
- industrijski razvoj – države koje posjeduju prirodne resurse a nemaju jaku infrastrukturu ovise od naprednijih zemalja u smislu kapitala i tehničke potpore;
- vojna moć;
- populacija – u kvantitativnom (broj stanovnika) i kvalitativnom smislu (zdravlje, obrazovanje i prosperitet);
- dobra vladavina – ovisi o podrški populacije, organizacije i profesionalnosti vlade, oblika vladavine i sl;
- kvaliteta diplomacije – povijest je puna primjera gdje su države mudrom diplomacijom uspijevale ostvariti ciljeve iako nisu imale druge elemente moći, ali i obrnutih primjera;
- političke organizacije i institucije – autokrati često zbog nedostatka legitimiteta u zemlji stvaraju privid vanjske prijetnje, npr. intervencija Saddama Husseina u Kuvajtu 1990. godine;
- mediji i *think tank* organizacije (Rizwan, 2009: 9).

Osnovni okvir vanjske politike svake države bez obzira na veličinu teritorija, broj stanovnika, političku, gospodarsku i vojnu moć, jest institucionalni, odnosno niz organa i aktera koji oblikuju koncept i srž vanjskopolitičkih odluka, te djeluju na njihovoj realizaciji u međunarodnim odnosima. Položaj i uloga aktera u stvaranju i provođenju vanjske politike ovisi o njihovim ovlastima koje samostalno određuje svaka državna organizacija. Ovisno od izravne ili posredne, stalne ili privremene uključenosti u proces vanjskopolitičkog odlučivanja i djelovanja, akteri vanjske politike zauzimaju određeni položaj na hijerarhijskoj ljestvici. Na vrhu ljestvice se nalazi šef države koji s ministrom vanjskih poslova čini „izvršnu vlast vanjske politike“ (Hill, 2003: 56) koja, povremeno, uključuje i ostale ministre, prvenstveno obrane, financija, trgovine i gospodarstva. Na dnu vanjskopolitičke ljestvice nalaze se zakonodavni organi, političke stranke, interesne skupine, javno mnijenje i mediji (Webber i Smith, 2002: 40).

Predviđanja, stavovi, vrijednosti, vjerovanja i osobni zahtjevi kreatora vanjske politike predstavljaju subjektivne elemente utjecaja na oblikovanje vanjske politike (Vukadinović 2005: 97). Pod predviđanjima se podrazumijeva percepcija ciljeva, činjenica i uvjeta, te njihova procjena na osnovu postavljenih termina „dobro-loše“ ili „prijateljsko-neprijateljsko“. Drugi subjektivni element, odnosno stavovi, sastoji se u općem vrednovanju prijedloga o nekom cilju, činjenici ili uvjetu. Vrijednosti kreatora vanjske politike predstavljaju standarde na temelju kojih se procjenjuju vlastite akcije i djelovanje drugih država. Četvrti subjektivni element, tj. vjerovanja, predstavljaju skup pretpostavki za koje su kreatori vanjske politike uvjereni da su istinite, iako se to ne može empirijski dokazati. Skup vjerovanja koja utvrđuju ciljeve vanjske politike i opravdavaju akcije putem kojih se oni nastoje postići jesu doktrine, a skup postavki sukladno kojima kreatori vanjske politike promatraju realnost – ideologije. Na kraju, vrlo bitan subjektivni element procjene određene situacije predstavlja analogija koja se

sastoji u traženju osnove sadašnjeg razvitka u prijašnjim događajima, kako bi se pronašla učinkovita rješenja. Također, Vukadinović (2005: 104) izdvaja i takozovane „objektivne čimbenike utjecaja“ koji pored navedenih vanjskih i unutarnjih čimbenika obuhvaćaju i tradiciju vanjskopolitičkog aparata, te eksplicitnije navode potrebu da kreatori vanjske politike prilikom izbora ciljeva uzmu u obzir zahtjeve domaćih interesnih skupina, političkih stranaka, gospodarskih organizacija i sl.

3. Teorijski pristupi donošenju vanjskopolitičkih odluka s posebnim osvrtom na racionalni pristup

Bit vanjske politike svake države čini proces donošenja vanjskopolitičkih odluka, budući da se u njemu mogu uočiti svi najvažniji aspekti koji karakteriziraju pojedinu politiku. S obzirom na kompleksnost i specifičnost ovog procesa, razvili su se brojni pristupi i teorije koje, polazeći od različitih politoloških, socioloških i psiholoških pretpostavki, nastoje pružiti opis i objašnjenje tog procesa.

Vukadinović (2005: 69) izdvaja pet različitih pristupa vanjskopolitičkom odlučivanju: racionalni, psihološki, institucionalni, interakcijski i sustavni pristup. Racionalni pristup zahtijeva uspostavu uzročne veze između odluke i cilja koji se želi postići. Istovremeno, psihološki pristup naglašava da u kriznim i konfliktnim situacijama odlučivanje ostaje van racionalnog djelovanja, budući da su nositelji odlučivanja podložni stresu i napetosti. Institucionalni pristup se bavi pitanjima koja su povezana s organiziranjem procesa vanjskopolitičkog odlučivanja, pri čemu posebno izučava državne strukture koje se bave odlučivanjem u ovom području, interesne skupine i medije. Četvrti, interakcijski pristup, analizira kakav utjecaj jedna odluka ima na drugu. Konačno, sustavni pristup vanjskopolitičkom odlučivanju analizira sve odluke čelnika u kontekstu vanjskopolitičkog sustava međunarodnih odnosa.

Psihološki pristup nije primjenjiv na analizu odnosa između CG i arapskih zemalja zbog toga što u sadašnjim odnosima ne postoje izravni sukobi. Također, cilj rada nije proučavanje djelovanja birokratskog aparata koji se bavi vanjskom politikom, niti analiza međuovisnosti i povezanosti vanjskopolitičkih odluka, kao ni analiza odluka u kontekstu sustava međunarodnih odnosa. Budući da je cilj rada ispitati povezanost između odluke da se surađuje s arapskim zemljama i cilja koji se odnosi na unaprjeđenje gospodarskog razvoja zemlje, na analizu crnogorsko-arapskih odnosa primijenjujem racionalni pristup.

Neki autori (Kegli i Vitkof, 2004: 134; Webber i Smith, 2002: 52) izdvajaju racionalni pristup donošenja vanjskopolitičkih odluka. Racionalni pristup temelji se na teoriji igara,¹⁰ odnosno teoriji racionalnog izbora i predstavlja jedan od najutjecajnijih pristupa razumijevanju suvremene međunarodne politike. Štoviše, predstavlja najprimjenjiviji pristup objašnjenju ljudskog ponašanja unutar i izvan okvira društvenih znanosti. Racionalni pristup obuhvaća niz koraka: problem razlikovanja vanjskih politika i definiranje njihovih specifičnih karakteristika, izbor ciljeva, identificiranje

¹⁰ Teorija igara predstavlja matematički pristup analizi međunarodnih političkih odnosa, posebno konfliktnih situacija, procesa donošenja odluka, strateškog zastrašivanja, diplomacije i vođenja rata. Prema Rapoportu (1974), ovisno od rezultata koji se mogu postići, igre se dijele u dvije skupine. U prvoj skupini imamo igre s nulnim rezultatima, u kojima je dobitak jednog aktera jednak gubitku drugog. U drugoj skupini se nalaze igre s nenultim rezultatima, u kojima se pored navedenog ostvaruju i situacije u kojima oba aktera mogu više ili, pak, manje izgubiti ako međusobno surađuju.

alternativa i izbor jedne jedine alternative s najboljim izgledom za uspjeh (Kegli i Vitkof, 2004: 135; Coplin, 1974). Dugim riječima, racionalno donošenje odluka podrazumijeva jasno identificiranje interesa i cilja, a zatim nekoliko smjerova djelovanja ka postizanju cilja, procjenu troškova i koristi svakog smjera, njihovo rangiranje i na kraju izbor onog smjera djelovanja koji obećava ostvarivanje najveće koristi. Preciznije, ključne odrednice političkog izbora su maksimiziranje nacionalnih interesa kao što su unaprjeđenje sigurnosti i povećanje gospodarskog bogatstva. Prema ovom pristupu, donositelj odluka je jedinstveni akter koji djeluje u anarhičnom međunarodnom sustavu.

Također, u cilju stvaranja zaokruženijeg dojma o racionalnom pristupu, potrebno je ukazati i na njegova ograničenja. Ljudske (npr. nedostatak inteligencije) i organizacijske (npr. potreba grupne suglasnosti o nacionalnim interesima) prepreke često ograničavaju sposobnost aktera da izaberu najbolju opciju. Kvalitetan način donošenja odluka otežava i to što su dostupne informacije često nepotpune i iskrivljene. Uz navedeno, donositelji odluka imaju sklonost ka spoznajnoj disonanci, odnosno traženju informacija koje opravdavaju izbor. Preciznije, umjesto da tragaju za izborom koji maksimizira vrijednosti, zadovoljavaju se prvim izborom koji izgleda privlačnije od onih već razmatranih. Odstupanje teorije od prakse racionalnog odlučivanja objašnjava i pretpostavka da su države jedinstveni akteri. U vrijeme globalizacije, granica između unutarnje i vanjske politike nestaje, čemu se i proces donošenja vanjskopolitičkih odluka mora prilagoditi. Dapače, akteri ne djeluju u „zrakopraznom prostoru“, već u interakciji s ostalim akterima, gdje nije uvijek moguće jasno predvidjeti njihovo djelovanje koje može otežati ili onemogućiti postizanje definiranog cilja.

Intelektualna, psihološka i organizacijska ograničenja racionalnog pristupa jasno je definirao Coplin (1974) za svaku od četiri faze procesa donošenja odluka: definiranje situacije, izbor ciljeva, traženje alternativa, izbor alternative (o ograničenjima racionalnom pristupu analize vanjske politike vidjeti Halper, 1971; Morgan, 1972; Hopkins i Mansbach, 1973; Stagner, 1967; Halperin, 1974; Janis, 1972).

Tablica 1. Ograničenja racionalnog pristupa u vanjskopolitičkom odlučivanju

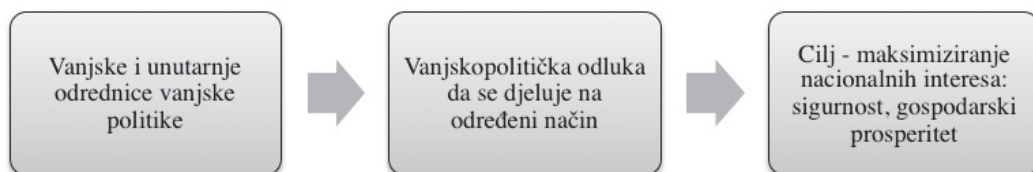
Faze procesa vanjsko-političkog odlučivanja	Intelektualna ograničenja	Psihološka ograničenja	Organizacijska ograničenja
Definiranje situacije	Nemogućnost prikupljanja i analize podataka koji se odnose na međunarodno okruženje	Relativno konzervativan pogled sprječava prilagodbu novim uvjetima	Organizacije filtriraju informacije što doprinosi statičnom viđenju stvarnosti
Izbor ciljeva	Nedostatak jasnih kriterija za mjerenje uspjeha	Osobna motivacija utječe na nacionalni interes.	Amorfni ciljevi koji osiguravaju očuvanje <i>status quo</i>
Traženje alternativa	Ograničenja u ozbiljnom traženju svih alternativa	Vežanost za tradicionalne alternative.	Glomazna birokracija i izvještavanje o dnevnim poslovima onemogućava provođenje šireg istraživanja
Izbor alternative	Teškoće u procjeni vjerojatnosti uspjeha.	Posvećenost postizanju cilja kao rezultat osobnih potreba	Teškoće u postizanju kompromisa između konkurentskih birokratskih jedinica

Shodno navedenom, podržavam gledište Herberta Simona (1972: 163) da vanjskopolitički akteri djeluju u okviru „ograničene racionalnosti” (*bounded rationality*), odnosno da djeluju racionalno u kontekstu nepotpunih informacija i drugih ograničenja prilikom donošenja odluka.

Alex Mintz (2004: 5) definirao je tzv. *poliheuristic model* koji, uvažavajući kritike racionalnom pristupu, i dalje zadržava njegovu srž. Preciznije, proces donošenja vanjskopolitičkih odluka treba promatrati kroz dvije faze: prva, u kojoj prevladavaju iracionalni elementi; i druga, u kojoj se oblikuje racionalna odluka temeljena na spoznaji iracionalnih elemenata koji sprječavaju dostizanje postavljenog cilja.

S ciljem procjene na koji se način donose vanjskopolitičke odluke, odnosno jesu li su temeljene na racionalnom ili iracionalnom razmišljanju, potrebno je sagledati opisane vanjske i unutarnje odrednice vanjske politike. Drugim riječima, ocjena situacije na međunarodnom i nacionalnom položaju, poput odnosa snaga na međunarodnoj razini ili ukupnog gospodarskog razvoja zemlje temeljenog na (ne)postojanju industrijskih kapaciteta i prirodnih resursa, određuje karakter i srž vanjskopolitičke odluke koja treba voditi prema postizanju određenog cilja, npr. rastu gospodarskog prosperiteta. Prema ovoj logici, a unutar konteksta „ograničene racionalnosti“, definiran je analitički okvir rada (*slika 1*).

Slika 1. Analitički okvir rada

4. Pravni i institucionalni okvir te odrednice vanjske politike Crne Gore

Pravni temelj za provođenje vanjskopolitičke djelatnosti, a samim time definiranje i realizaciju vanjskopolitičkih ciljeva CG, predstavljaju Ustav CG i *Zakon o vanjskim odnosima*. U Ustavu CG (2007) istaknuta je predanost razvoju suradnje na ravnopravnim temeljima s drugim narodima i državama, te europskim i euroatlantskim integracijama. Također, Ustav predviđa da međunarodno pravo ima prvenstvo u odnosu na nacionalno pravo, i neposredno se primjenjuje kada odnose drugačije uređuje od domaćeg zakonodavstva. Uz navedeno, CG može stupati u međunarodne organizacije, ali ne u takav savez s drugom državom kojim bi izgubila neovisnost i puni međunarodni subjektivitet. O načinu pristupanja u Europsku uniju odlučuje Skupština CG.

Prema Ustavu, Vlada vodi vanjsku politiku zemlje, zaključuje međunarodne ugovore, odlučuje o priznanju država i uspostavi diplomatskih i konzularnih odnosa s drugim državama, te predlaže veleposlanike i šefove drugih diplomatskih predstavništva CG u inozemstvu. Predsjednik predstavlja CG u zemlji i inozemstvu, postavlja i opoziva veleposlanike i šefove drugih diplomatskih predstavništva u inozemstvu, na temelju prijedloga Vlade i mišljenja odbora Skupštine CG nadležnog za međunarodne odnose. Prima i akreditacijska te pisma opoziva stranim diplomatima. Skupština CG potvrđuje međunarodne ugovore.

Sukladno *Zakonu o vanjskim odnosima* (2010), Vlada CG zadužena je za vođenje vanjske politike CG, a Ministarstvo vanjskih poslova tijelo je državne uprave nadležno za provođenje utvrđene vanjske politike. Ministarstvo obavješćuje Skupštinu i Predsjednika CG o značajnim pitanjima iz područja vanjske politike i međunarodnih odnosa. Način oblikovanja i provođenja vanjskopolitičkih odluka, u navedenom pravnom i institucionalnom okviru, određen je brojnim vanjskim i unutarnjim čimbenicima utjecaja.

Analizom vanjskih čimbenika u određivanju crnogorske vanjske politike zaključujem da se politika CG, kao male sile u međunarodnom sustavu, nalazi pod velikim utjecajem srednjih i velikih sila. Shodno tome, CG je potaknuta na traženje partnera, gdje opet mora popuštati u segmentima mnogih politika. Preciznije, CG nema realnu gospodarsku, političku i vojnu moć da razvija i provodi posebne vanjskopolitičke strategije, već ih često definira u odnosu na službenu vanjsku politiku partnerskih zemalja s kojima ima zajedničke interese u određenom području. To se odnosi i na vanjsku politiku međunarodnih organizacija čiji je član, kao što su Ujedinjeni narodi, Vijeće Europe, Organizacija za europsku sigurnost i suradnju, Svjetska trgovinska organizacija, ili nadnacionalnih tvorevina poput Europske unije, čiji je kandidat za članstvo. U okviru navedenih međunarodnih i regionalnih organizacija, dominantan utjecaj također imaju velike sile, što pokazuje način glasanja prilikom donošenja važnih odluka u organizacijama i/ili financijski doprinos sila za provedbu aktivnosti organizacije.

Sukladno realnoj distribuciji moći na globalnoj razini, najveća vojna i politička moć je koncentrirana u rukama Sjedinjenih Američkih Država i NATO-a. Shodno tome, CG ulazak u Sjevernoatlantski savez definira kao jedan od ključnih vanjskopolitičkih prioriteta, iako svega 38 posto građana (CEDEM, 2013) podupire crnogorsko članstvo u NATO-u, što objašnjava potreba za koaliranjem s velikim silama s ciljem stjecanja povoljnog položaja u međunarodnom poretku, bez obzira na mišljenje javnosti.

Jedna od ključnih unutarnjih odrednica vanjske politike je stabilnost i prosperitet gospodarstva. Crnogorsko gospodarstvo bilježilo je rast s prosječnom stopom rasta od 7 posto od 2004. do 2008. godine, zahvaljujući velikoj domaćoj potražnji koja je bila potaknuta prvenstveno velikim priljevom izravnih investicija. Međutim, globalna gospodarska kriza dovela je do opadanja domaće potražnje i smanjenja stranih investicija, posebno 2009. godine kada je pad BDP-a na godišnjoj razini iznosio 5,7 posto (MFIC, 2013: 15). U drugoj polovici 2010. godine došlo je do blagog oporavka, ali su gospodarski pokazatelji i dalje bili negativni do 2012. godine. Rast je nastavljen po umjerenj stopi od 3,5 posto u 2013. godini (MFIC, 2013).

Zahvaljujući rastu proizvodnje u sektoru opskrbe električnom energijom, plinom i parom od 38,7 posto u 2013. godini, ostvaren je rast ukupne industrijske proizvodnje od 10,6 posto. Pad proizvodnje zabilježen je u sektoru vađenja ruda i kamena od 1,4 posto i sektoru prerađivačke industrije od 5 posto (CBCG, 2013: 9). Javni dug CG iznosio je 1,9 milijarda eura ili 58 posto procijenjenog BDP-a za 2013. godinu, tj. bio je veći za 234,2 milijuna eura ili 13,8 posto u odnosu na kraj 2012. godine. U strukturi ukupnog duga dominira vanjski dug s 74,1 posto, dok se na unutarnji dug

odnosi 25,9 posto ukupnog duga (CBCG, 2013: 10).¹¹ Također, tijekom 2013. godine neto priljev izravnih stranih investicija iznosio je 324 milijuna eura, odnosno 29,8 posto manje nego u 2012. godini (MFIC, 2013: 14).

Prema Indeksu gospodarskih sloboda (Heritage Foundation, 2014), CG zauzima 31 mjesto od 43 europske zemlje, odnosno sloboda poduzetništva i investiranja u CG su na visokoj razini, dok je sloboda rada, monetarna sloboda i sloboda od korupcije na niskoj razini. Crnogorsko gospodarstvo je izuzetno osjetljivo na vanjske utjecaje i ovisi o vanjskim izvorima financiranja. Shodno tome, privlačenje inozemnih investicija će i dalje imati važnu ulogu u održavanju i daljnjem povećanju trenutačnih stopa rasta (MFIC, 2013:16), posebno u kontekstu postojanja velikog dispariteta u gospodarskom razvoju sjevera i juga zemlje gdje su potrebne investicije, javno-privatno partnerstvo i urbanizacija s ciljem adekvatne eksploatacije postojećih resursa – poljoprivredna zemljišta, drvni i stočni fond, potencijali za zimski i eko turizam (Radulović, 2013: 87).

5. Uspostava, razvoj i karakter crnogorsko-arapskih odnosa

U kontekstu prednosti i mana ovih odrednica, a u okviru postojećeg pravnog i institucionalnog okvira, CG definira vanjskopolitičke ciljeve te odlučuje o mehanizmima i oblicima suradnje s međunarodnim akterima.

Vlada CG mjesec je dana od donošenja Ustava, odnosno sredinom studenog 2007. godine, donjela dokument pod nazivom *Vanjskopolitički prioriteti* koji naglašava značaj razvijanja odnosa s Njemačkom, Italijom, Francuskom i Velikom Britanijom, kao vodećim zemljama Europske unije, te sa zemljama koje su pristupile Uniji nakon 1. svibnja 2004. godine. Također, u dokumentu se navodi da se u procesu pridruživanja EU CG vodi iskustvima malih zemalja, kao što su Island, Cipar, Malta, Andora, Lihtenštajn, Luksemburg, Monako i San Marino. Posebno je istaknut razvoj odnosa sa Sjedinjenim Američkim Državama. Istovremeno, naglašena je i suradnja s Ruskom Federacijom, uzimajući u obzir tradicionalne kulturne i povijesne veze. Također, istaknuta je i potreba za razvojem kvalitetnih gospodarskih i trgovinskih odnosa s Kinom, dok je poseban naglasak stavljen na razvoj suradnje sa zemljama mediteranskog kruga, budući da CG, osim što pripada Jugoistočnoj Europi, zemljopisno, povijesno i civilizacijski predstavlja mediteransku zemlju (Đukanović, 2010: 306).

Odnosi s arapskim zemljama nisu, u navedenom dokumentu, identificirani kao prioritetni. Međutim, temeljem gospodarskih interesa unaprijeđeni su posljednjih godina, prvenstveno s Ujedinjenim Arapskim Emiratima (dalje u tekstu: UAE). Do 2006. godine, suradnja s arapskim zemljama se odvijala kroz zajedničku vanjsku politiku Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, Savezne Republike Jugoslavije, odnosno Državne Zajednice Srbije i CG. Utjecaji CG na vanjsku politiku Savezne Republike Jugoslavije su bili neznatni, budući da se uglavnom oblikovala sukladno uputama Beograda, odnosno tadašnjeg predsjednika SRJ Slobodana Miloševića (www.mvpei.gov.me). Budući da do sada, vjerojatno iz navedenih razloga, nisu dani znanstveni pregledi i/ili analize o odnosu CG sa zemljama arapskog svijeta, smatram vrijednim osvrnuti se na razvoj diplomatskih i gospodarskih odnosa između CG i arapskih zemalja, te utvrditi čimbenike koji određuju te odnose.

11 Ostale makroekonomske pokazatelje za 2013. godinu vidjeti na službenoj mrežnoj stranici Centralne banke Crne Gore (www.cbcbg.me).

5.1. Diplomatski odnosi i vanjskopolitički stav prema arapskim zemljama

Suradnja CG i arapskih zemalja se očituje u razvoju diplomatskih odnosa otvaranjem diplomatsko-konzularnih predstavništava, bilateralnim susretima na razini šefova država i vlada, ministara ili šefova nižih resora, susretima poduzetnika, kao i sudjelovanjem na multilateralim forumima i članstvom u međunarodnim organizacijama.

U 2006. godini uspostavljeni su diplomatski odnosi s tri arapske zemlje: Egiptom, Sudanom i Katarom, a u 2007. godini s Tunisom i Alžirom. Tijekom 2008. godine s Libanom, Sirijom i UAE, 2009. godine s Bahreinom, Mauritanijom i Marokom, 2010. godine s Irakom, Jordanom i Kuvajtom, 2011. godine s Džibutijem, Južnim Sudanom, Komorskim Otcima, Libijom i Saudijskom Arabijom, i na kraju, 2013. godine s Jemenom (www.mvpei.gov.me).

CG ima diplomatsko-konzularno predstavništvo u UAE od 2010. godine, a veleposlanik CG u Abu Dhabiju, na nerezidentnoj osnovi, zastupa interese CG u Kataru i Bahreinu. Također, započeo je i postupak postavljanja nerezidentnog veleposlanika CG u Egiptu (www.gov.me), čije će sjedište biti u Podgorici. U ostalim arapskim zemljama CG nema veleposlanstvo.

Izuzimajući UAE, čije je veleposlanstvo u Podgorici otvoreno 2010. godine, ostale zemlje arapskog svijeta nemaju veleposlanstvo u CG. Veleposlanstvo Narodne Demokratske Republike Alžira, veleposlanstvo Kraljevine Maroka i veleposlanstvo Palestine u Beogradu, kao i veleposlanstvo Egipta u Pragu, nadležna su za održavanje diplomatskih odnosa s CG (www.mvpei.gov.me). Što se tiče bilateralnih susreta i posjeta najbrojniji su na relaciji UAE-Crna Gora, zatim slijede Katar, Jordan, Egipat, Saudijska Arabija, Bahrein, Alžir, Libanon i Kuvajt.

Navedeni podaci ukazuju na to da CG najintenzivnije razvija političke odnose s onim zemljama arapskog svijeta koje imaju najveći BDP u odnosu na broj stanovnika, kao što je slučaj s Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Katarom, Saudijskom Arabijom, Bahreinom, pri čemu UAE i Katar spadaju među deset najbogatijih zemalja na svijetu zahvaljujući izvozu nafte. Vanjskopolitička odluka da se intenziviraju odnosi s tim zemljama otvaranjem veleposlanstava, postavljenjem nerezidentnog veleposlanika i većim brojem bilateralnih susreta, rezultat su promišljanja temeljenog na teoriji racionalnog izbora. Uzimajući u obzir trenutačnu sigurnosnu, političku i gospodarsku konstelaciju arapske regije, gdje se mnoge zemlje suočavaju s unutarnjim nemirima i nestabilnostima, racionalan izbor je intenzivnija politička suradnja s bogatim zemljama Perzijskog zaljeva¹² s ciljem osiguranja gospodarske suradnje i investicija.

Dapače, ostatak arapskog svijeta prolazi kroz jednu od najturbulentnijih faza u svojoj političkoj povijesti. Od kraja 2010. godine i rušenja Ben Alijevog režima u Tunisu, pokrenut je val političkih promjena u arapskim zemljama. Egipat i Libija se suočavaju s brojnim preprekama u smjeru demokratske tranzicije, a u Siriji se dogodila jedna od najvećih humanitarnih kriza 21. stoljeća. U Jemenu šijitska skupina *Havti* traži smjenu premijera Muhameda Basindave, višedesetljetni izraelsko-palestinski sukob opet se produbljuje, Somalija se bori s piratima na Rogu Afrike, a Irak s ekstremnim islamizmom. Kao članica UN-a, CG izražava svoj vanjskopolitički stav prema ovim

12 Zemlje Perzijskog zaljeva su Saudijska Arabija, Oman, Bahrein, Katar, Kuvajt i UAE.

pitanjima ostvarivanjem prava glasa u Općoj skupštini UN-a ukoliko se podnesu rezolucije, ali i kao članica Vijeća za ljudska prava, koje, također, usvaja rezolucije (Karanikić, 2014: 60).

Budući da je CG zemlja kandidatkinja za članstvo u EU, vanjskopolitičko određivanje prema ovim pitanjima u velikoj je mjeri određeno vanjskim stavovima EU-a. Prema *Screening* izvješću Europske unije o 31. pregovaračkom poglavlju (*Screening Report Montenegro*, 2013: 3), koje se odnosi na vanjsku, sigurnosnu i obrambenu politiku, navodi se da CG ne vidi probleme u implementiranju odredbi Zajedničke vanjske i sigurnosne politike EU-a koje se, *inter alia*, odnose na bliskoistočni mirovni proces, Vijeće suradnje zemalja Perzijskog zaljeva, Euro-Mediterransko partnerstvo i Transatlantski dijalog.

S ciljem boljeg sagledavanja politika, međusobnih odnosa, ukupnog razvoja arapskih zemalja, te identificiranja polja suradnje koja su od interesa za crnogorsku diplomaciju, CG ima za cilj pokretanje postupka za dobivanje promatračkog statusa pri Arapskoj ligi.¹³ Uz navedeno, CG će imenovati nerezidentnog veleposlanika, sa sjedištem u Podgorici, pri Organizaciji islamske suradnje¹⁴, te otvoriti stalnu misiju pri organizaciji Afričke unije¹⁵ sa sjedištem u Adis Abebi, koja bi ujedno bila središnje diplomatsko-konzularno predstavništvo crnogorskih interesa na čitavom afričkom kontinentu (Vlada Crne Gore, 2014). Na ovaj način, CG će imati bolji uvid u način funkcioniranja ovih zemalja, njihov politički sustav, gospodarstvo, kulturu, što će omogućiti donošenje boljih vanjskopolitičkih odluka prema ovoj regiji. Na temelju kvalitetnijih i potpunijih informacija Crna Gora će biti u mogućnosti boljeg percipiranja trenutačne i buduće pozicije koje Europska unija definira i implementira kada su u pitanju zemlje arapskog svijeta.

5.2. Gospodarski prosperitet kao glavna odrednica razvoja odnosa Crna Gore s arapskim zemljama

Izuzetno političke dimenzije, odnosi s arapskim zemljama mogu se promatrati kroz prizmu crnogorsko-arapske gospodarske suradnje koja se, između ostalog, ogleda u robnoj razmjeni, odnosno novčanoj vrijednosti robe crnogorskog porijekla koja se izvozi na arapsko tržište, kao i novčanoj vrijednosti robe arapskog porijekla koja se uvozi na crnogorsko tržište.

Podaci Zavoda za statistiku CG (MONSTAT, 2012, 2013, 2014) ukazuju na to da je od 2008. do 2013. CG izvozila robu u četiri arapske zemlje: Alžir, Egipat, Libiju i Siriju; dok je uvozila robu iz pet arapskih zemalja: Alžira, Egipta, Tunisa, Sirije i Maroka.

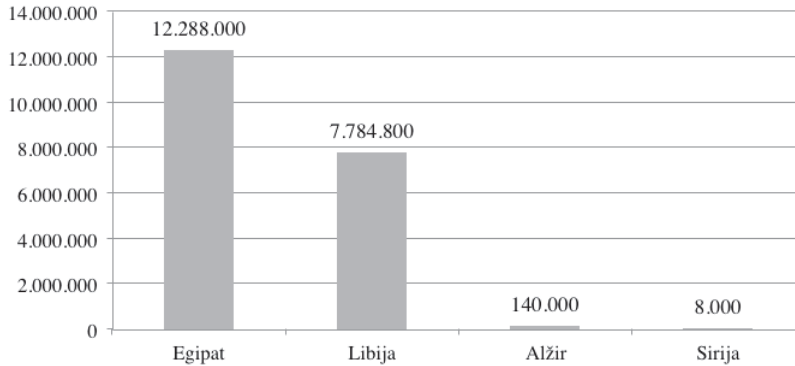
S ciljem jednostavnijeg uvida u ukupnu visinu iznosa novčane vrijednosti robe koja je izvezena na tržišta navedene četiri arapske zemlje, odnosno ukupnu visinu novčane vrijednosti robe koja je uvezena iz navedenih pet arapskih zemalja, a time i mogućnosti usporedbe danih iznosa, prikupljeni podaci prezentirani su grafički.

13 Četiri zemlje imaju status promatrača u Arapskoj ligi, među kojima nema zemalja s Balkanskog poluotoka. Osnovno tijelo Lige je Vijeće koje se sastaje dva puta godišnje na razini ministara vanjskih poslova, odnosno imenovanih zastupnika država članica od kojih svaka ima jedan glas. Osnovna područja suradnje u okviru Lige su: gospodarstvo, financije, poljoprivreda i sl. (Karanikić, 2014: 60).

14 Mrežna stranica Organizacije islamske suradnje (www.oic-oci.org).

15 Mrežna stranica Afričke unije (www.au.int).

Grafikon 1. Novčani iznos izvezene robe crnogorskog porijekla na arapska tržišta (u eurima), 2008.-2013.

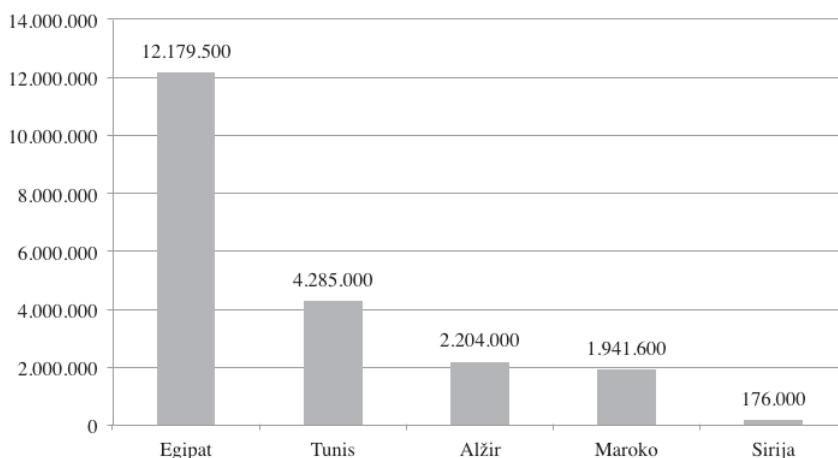
Izvor: MONSTAT, 2012, 2013, 2014

Podaci u *grafikonu 1* pokazuju da je roba najveće novčane vrijednosti izvezena iz CG na tržište Egipta, zatim Libije, a najmanje na tržište Alžira i Sirije.¹⁶ S druge strane, podaci u *grafikonu 2* ukazuju na to da je, u navedenom razdoblju, roba najveće novčane vrijednosti na tržište CG uvezena iz Egipta, zatim Tunisa, Alžira, Maroka, a najmanje iz Sirije.¹⁷

16 Od 12.288.000 eura robe koja je u navedenom razdoblju izvezena na egipatsko tržište, 9.824.000 eura je izvezeno u 2011. godini, 920.000 eura u 2008. godini, 665.000 eura u 2009. godini, 653.000 eura u 2010. godini, 130.000 eura u 2012. godini i najmanje u 2013. godini, odnosno 96.000 eura. Od 7.784.800 eura vrijednosti robe koja je izvezena u Libiju, 2013. godini je izvezeno 5.839.800 eura, zatim 1.898.000 eura u 2012. godini, 45.000 eura u 2010. godini, a najmanja novčana vrijednost robe izvezena je u 2008. godini, odnosno 2.000 eura. Na alžirsko tržište izvezena je roba u vrijednosti od 140.000 eura u 2011. godini, dok je na sirijsko tržište izvezena roba u iznosu 6.000 eura 2008. godine, a u 2012. godini u iznosu od 2.000 eura (MONSTAT, 2012, 2013, 2014).

17 Od 12.179.500 eura robe koja je uvezena iz Egipta najveća vrijednost robe bila je 2011. godine, tj. 8.401.000 eura, zatim 2008. i 2009. godine kada je vrijednost iznosila po 917.000 eura, u 2009. godini vrijednost uvezena robe je iznosila 682.000 eura, i na kraju, roba u najmanjoj vrijednosti je uvezena 2012. godine u iznosu od 665.000 eura i 2013. godine u iznosu od 597.500 eura. Od 4.285.000 eura robe koja je uvezena iz Tunisa, u 2013. godini je uvezena najveća vrijednost robe u iznosu od 940.100 eura, u 2011. godini 756.000 eura, u 2012. godini 753.000 eura, u 2008. godini 673.000 eura, 2010. godine 596.000 eura, dok je najmanja novčana vrijednost robe uvezena 2009. godine, odnosno 567.000 eura. Nakon Tunisa, roba najveće vrijednosti je uvezena iz Alžira u iznosu od 2.204.000 eura, od toga najveća novčana vrijednost robe uvezena je u 2008. godini u iznosu od 1.150.000 eura, zatim u 2011. i 2012. godini u iznosu od 674.000 eura, odnosno 265.000 eura, a najmanja u 2010. i 2009. godini u iznosu od 113.000 eura, odnosno 2.000 eura. Također, iz Maroka je uvezena roba u vrijednosti od 1.941.600 eura, od toga 1.147.200 eura 2013. godine, a 2012. godine 794.400 eura. Na kraju, najmanja novčana vrijednost robe je uvezena iz Sirije u iznosu od 176.000 eura, od toga u 2012. godini je uvezeno 46.000 eura, zatim u 2011. i 2009. godini po 45.000 eura, 2010. godine 38.000 eura, a najmanja vrijednost robe je uvezena 2008. godine u iznosu od 2.000 eura (MONSTAT, 2012, 2013, 2014).

Grafikon 2. Novčani iznos uvezene robe s arapskih tržišta (u eurima), 2008.-2013.

Izvor: MONSTAT, 2012, 2013, 2014

Usporedbom prezentiranih podataka, zaključujem da se roba najveće novčane vrijednosti uvozi iz Egipta, ali i izvozi na egipatsko tržište. Također, evidentno je da su iznosi uvoza i izvoza između CG i Egipta približni što ukazuje na paritetan odnos suradnje, za razliku od Alžira i Sirije gdje je vrijednost uvoza veća od vrijednosti izvoza.

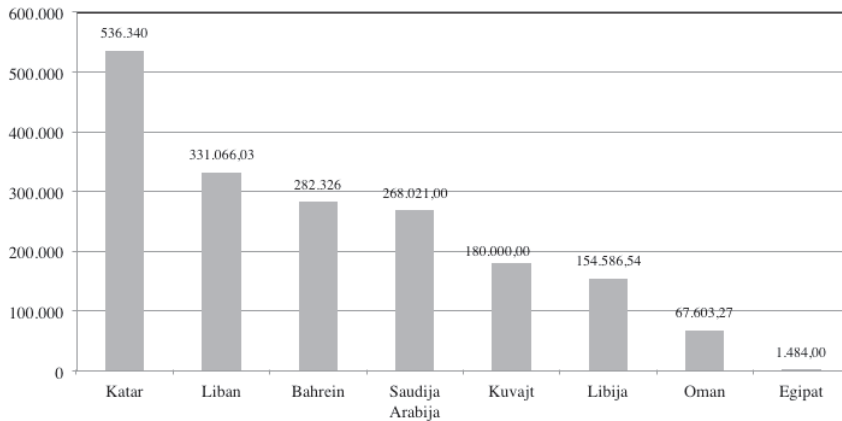
Kada usporedimo ukupnu vrijednost izvoza CG u ove zemlje s ukupnom vrijednosti izvoza CG u navedenom periodu, koji je iznosio 2.220.356.000 eura, zaključujem kako je udio izvoza u arapske zemlje svega 0,91 posto ukupnog izvoza CG, odnosno 20.220.800 eura. S druge strane, udio izvoza u zemlje Europe u ukupnom izvozu je 97,3 posto, odnosno 2.160.876.000 eura. Najveći novčani iznos robe izvezen je na tržište Italije, Republike Srbije, Slovenije, Grčke, Mađarske, Bosne i Hercegovine, što objašnjavaju tri čimbenika. Prvo, dugogodišnja suradnja, odnosno trgovinske, povijesne i tradicionalne veze s ovim zemljama, pri čemu je CG s tri od navedenih šest zemalja (Srbijom, Slovenijom i Bosnom i Hercegovinom) bila u istoj državnoj zajednici više od 50 godina. Drugi čimbenik je zemljopisna udaljenost arapskih zemalja, a treći je društveni čimbenik, odnosno religijske i kulturne razlike između CG i arapskog svijeta. Isti razlozi objašnjavaju zašto CG uglavnom uvozi robu iz europskih zemalja. Drugim riječima, ukupan uvoz CG u periodu 2008.-2013. godina iznosio je 11.258.642.000 eura, dok je udio uvoza iz arapskih zemalja bio 1,8 posto, odnosno 20.786.100 eura, za razliku od uvoza iz zemalja Europe koji je iznosio 9.818.287.000 eura, tj. 87 posto ukupnog uvoza, pri čemu je roba najveće novčane vrijednosti uvezena iz Republike Srbije, Njemačke, Italije, Grčke, Slovenije i Švicarske (MONSTAT, 2012; 2013; 2014).

Gospodarski odnosi CG s arapskim zemljama ogledaju se i kroz priljev investicija iz arapskih zemalja, odnosno visinu novčanog iznosa koji se odnosi na prodaju nekretnina u CG, domaća poduzeća i banke, kao i međukompanijski dug.¹⁸ Sukladno podacima Centralne banke CG koji su dostupni na mrežnim stranicama Privredne komore CG (www.privrednakomora.me), od 2010. do 2013. godine

18 Međukompanijski dug se odnosi na ulaganje inozemnog kapitala koje ne povećava temeljni kapital.

u Crnu Goru su investirali: Ujedinjeni Arapski Emirati, Katar, Kuvajt, Saudijska Arabija, Oman, Libanon, Bahrein, Egipat i Libija.¹⁹ Od navedenih zemalja, najveći priljev investicija, u navedenom razdoblju, u Crnu Goru je došao iz UAE-a, odnosno 44.249.978,3 eura,²⁰ što je 2,44 posto ukupnih inozemnih investicija koje su u tom periodu iznosile 2,2 milijarde eura, dok je udio investicija iz svih ostalih arapskih zemalja bio znatno manji, odnosno 0,083 posto (1.828.426 eura). Što se tiče strukture arapskih investicija, najviše je investirano u prodaju nekretnina, kao i u domaća poduzeća i banke.

Grafikon 3. Novčani iznos arapski investicija u Crnoj Gori (u eurima), 2010.-2013.

Izvor: Privredna komora CG

Podaci prezentirani u grafikonu 3 prikazuju novčane iznose investicija arapskih zemalja u CG u periodu 2010.-2013.²¹ Sukladno podacima, najveći priljev investicija iz danih zemalja u Crnu Goru, u periodu 2010.-2013., bio je iz Katara,²² zatim Libanona,²³ Saudijske Arabije,²⁴ Bahreina,²⁵ Libije,²⁶ Omana,²⁷ Egipta,²⁸ a najmanji iz Kuvajta.²⁹

19 Grafčki je prikazan iznos investicija svih arapskih zemalja u CG u periodu 2010.-2013., izuzev investicija iz Ujedinjenih Arapskih Emirata budući da je iznos investicija mnogo veći u odnosu na sve ostale arapske zemlje. Od 2001. do 2010. godine od zemalja arapskog svijeta u CG su investirali: UAE (41.116.669 eura), Egipat (16.505.509 eura), Kuvajt (899.913 eura), Saudijska Arabija (730.345 eura), Bahrein (634.449 eura), Tunis (188.545 eura), Jordan (29.895 eura) i Maroko (6.490 eura). Ukupan iznos stranih investicija u CG u razdoblju 2001.-2010. bio je 4.765.862.741 eura.

20 Od 44.249.978,3 eura 2013. godini investirano je 11.578.610 eura: u domaća poduzeća i banke – 1.406.840 eura, u prodaju nekretnina u CG – 9.541.420 eura i u međukompanijski dug – 630.350 eura; u 2012. godini 11.962.223,38: u domaća poduzeća i banke – 11.970,18 eura, u prodaju nekretnina u CG – 233.481,38 eura i u međukompanijski dug – 10.531.724; u 2011. godini investirano je 15.970.686,51: u domaća poduzeća i banke - 10.048.743,00 eura, u prodaju nekretnina u CG – 194.220,42 eura i u međukompanijski dug – 5.727.723,09 eura; i na kraju u 2010. godini uloženo je 4.738.458,42 eura od toga: u domaća poduzeća i banke – 668.699,32 eura, u prodaju nekretnina u CG – 3.855.414,70 eura i u međukompanijski dug – 214.344,40 eura.

21 Grafikon ne sadrži podatke u vezi s iznosom investicija UAE, budući da je iznos mnogo veći u odnosu na ostale arapske zemlje.

22 Katar je 2013. godine investirao u CG 536.340 eura, od toga u domaća poduzeća i banke – 50.000 eura, u prodaju nekretnina u CG – 18.090 eura i u međukompanijski dug – 468.260 eura.

23 Libanon je uložio u CG 331.066,03 eura, od toga u 2012. godini 57.469,79 eura: u prodaju nekretnina u CG – 57.138 eura i u međukompanijski dug - 331,79; a u prodaju nekretnina u 2010. godini – 273.596,24 eura.

24 Saudijska Arabija je u prodaju nekretnina u CG, u navedenom periodu, uložila 268.021 eura, od toga u 2013. godini 204.600 eura, u 2012. godini 13.575 eura i u 2010. godini 49.846,09.

25 Bahrein je u prodaju nekretnina u CG uložio 282.326 od toga u 2011. godini 14.975 eura, a 2010. godine 267.351.

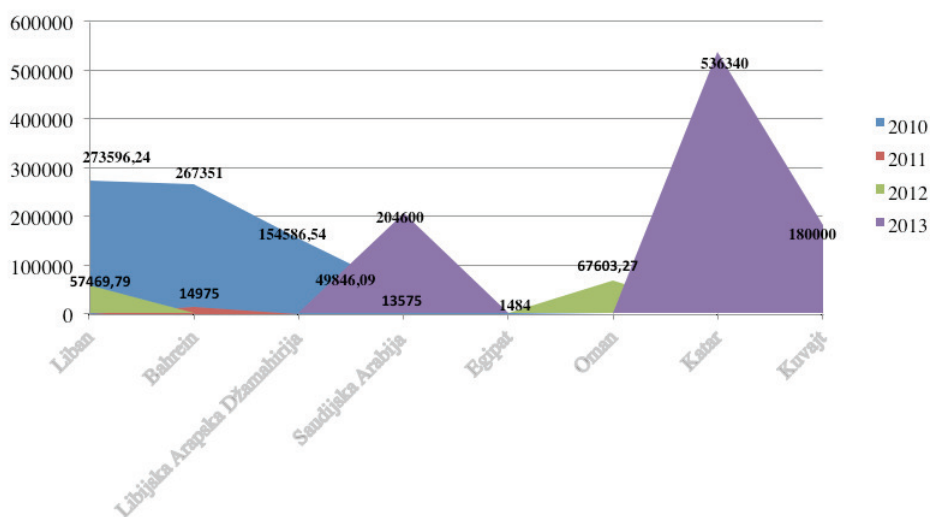
26 U 2010. godini Libija je u domaća poduzeća i banke u CG investirala 154.586,54 eura.

27 Oman je u 2012. godini u prodaju nekretnina u CG uložio 67.603,27 eura, a međukompanijski dug – 5.000.

28 U 2010. godini Egipat je u domaća poduzeća i banke investirao 1.484,00 eura.

29 Kuvajt je u prodaju nekretnina u CG 2013. godine investirao 180.000 eura.

Grafikon 4. Novčani iznosi arapskih investicija u Crnoj Gori po godinama (u eurima)

Izvor: Privredna komora CG

Grafikon 4 prezentira novčane iznose investicija iz arapskih zemalja za svaku godinu posebno: 2010, 2011, 2012. i 2013.³⁰ Tijekom 2010. godine u CG su investirali Libanon, Bahrein, Libija i Egipat u iznosu od 746.836,79 eura što je 0,11 posto ukupnih stranih investicija u tom periodu (643.093.273,18 eura), dok su investicije iz UAE činile 0,73 posto ukupnih investicija. U 2011. godini u CG investirao je Bahrein s 14.975, odnosno 0,003 posto ukupnih investicija (494.692.522,48 eura) u odnosu na udio UAE od 3,22 posto u ukupnim investicijama. Libanon, Saudijska Arabija i Oman su 2012. godine investirali 138.648,06 eura, odnosno 0,021 posto ukupnih investicija (633.276.132,4 eura), dok su investicije iz UAE-a činile 1,88 posto ukupnog iznosa inozemnih investicija. U 2013. godini udio investicija iz arapskih zemalja od 0,19 posto (920.940 eura) u ukupnim investicijama (474.000.000 eura) je najveći u posljednje četiri godine, dok je udio UAE-a i dalje jako visok 2,44 posto ali manji nego 2010. godine. U odnosu na europske zemlje, kao što je Ruska Federacija³¹ ili Slovenija, taj postotak je znatno niži.

Evidentno je da udio investicija iz arapskih zemalja varira iz godine u godinu što zavisi od globalne ekonomske krize, kao i investicijskih uvjeta koje nudi CG, uključujući odgovarajući pravni okvir. Posljednje, 2013. godine, u CG su investirale najbogatije zemlje arapskog svijeta: Katar, Kuvajt, UAE i Saudijska Arabija. To se, *inter alia*, može objasniti posljedicama pobuna i nestabilnosti u drugim arapskim zemljama, posebice Siriji, Egiptu i Libiji.

Na temelju prezentiranih podataka možemo zaključiti da su gospodarski odnosi CG najintenzivnije razvijaju s UAE. U razgovorima između lidera CG i UAE-a, CG je identificirana kao strateški partner UAE-a u Europi. Štoviše, Fond za razvoj Abu Dhabi prepoznao je CG kao atraktivnu

30 Također, grafikon 4. ne sadrži podatke u vezi s investicijama iz UAE-a zbog velike razlike u brojevima.

31 Primjerice 2013. godine Ruska Federacija je investirala 136.358.750 eura u CG što je 29 posto ukupnih investicija u 2013. godini koje su iznosile 474.000.000 eura, dok su investicije iz UAE-a činile 2,44 posto ukupnih investicija. Također, Slovenija je iste godine investirala 47.404.450 eura, što je 10 posto ukupnih investicija. Pogledati iznose svih stranih investicija u CG na službenoj mrežnoj stranici Privredne komore Crne Gore: www.privrednakomora.me.

destinaciju za investicije u području prometa, poljoprivrede, turizma, ali i restrukturiranja javnog duga i potpore bankarskog sektora. Također, osnovan je Zajednički odbor za gospodarstvo UAE-a i CG s fokusom na uspostavu osnova za novi početak razvoja gospodarskih odnosa između dvije zemlje u navedenim sektorima, a posebice u sektoru srednjih i malih poduzeća (Veleposlanstvo Ujedinjenih Arapskih Emirata u Crnoj Gori, 2013).

Odluka da se surađuje s zemljama Perzijskog zaljeva, koje imaju jedan od najvećih BDP-a po glavi stanovnika u cijelom svijetu, temelji se na racionalnom izboru, odnosno određena je navedenim unutarnjim, ali i vanjskim čimbenicima utjecaja koji su, *inter alia*, odredili da jedan od primarnih vanjskopolitičkih ciljeva CG bude unaprjeđenje gospodarskog prosperiteta zemlje i to kroz razvoj odnosa sa zemljama koje imaju dovoljno kapaciteta da investiraju u CG. Izravne strane investicije doprinose uspostavi makroekonomske stabilnosti, pozitivno utječu na zaposlenost i na rast proračunskih prihoda. Štoviše, povoljno gospodarsko okruženje osigurava uvjete za kvalitetnije obrazovanje i kasnije zapošljavanje građana, a time pozitivno utječe na stopu nataliteta i ukupno zdravlje stanovništva. S druge strane, razlog zbog kojeg arapske zemlje investiraju u, procijenjeno, održive projekte proizlazi iz potrebe za osiguranjem dodatnog financijskog izvora, budući da su resursi poput nafte u ovim zemljama ipak ograničeni.

Prepreka ka postizanju ovog cilja može biti činjenica da se bilateralna suradnja odvija u međuovisnom globaliziranom svijetu gdje djeluju brojne transnacionalne korporacije i međunarodne financijske institucije koje reduciraju međudržavne granice. U tom smislu, nije uvijek moguće jasno predvidjeti djelovanje svih aktera koji mogu otežati ili spriječiti postizanje definiranog cilja. Također, nije uvijek moguće prikupiti i analizirati sve potrebne informacije i time povećati vjerojatnoću realizacije cilja. Pored toga, gospodarski razvitak je potrebno bazirati na vlastitoj proizvodnji, vlastitom izvozu i konkurentnosti svojih proizvoda i usluga. Strane investicije definitivno imaju pozitivan utjecaj, ali ne trebaju biti primarna odrednica gospodarskog razvoja (Žugić, 2010: 133).

Zaključak

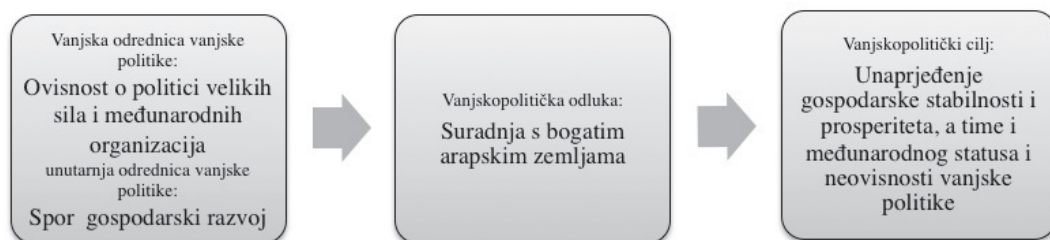
Postizanje vanjskopolitičkih ciljeva određeno je u velikoj mjeri količinom moći kojom država raspolaže, odnosno njezinom sposobnošću navođenja drugog aktera da djeluje u njezinom interesu. Prema Josephu Nyeu (2004), da bi ostvarile svoje ciljeve, države se služe tvrdom moći (prinuda) i mekom moći (kulturalna, obrazovna, gospodarska moć).

Male države u smislu veličine, populacije, gospodarskih i vojnih pokazatelja, zbog konstantnog straha za očuvanje svoje suverenosti i državne neovisnosti često se u vanjskoj politici oslanjaju na zaštitu velikih sila, čime se ograničava mogućnost samostalnog djelovanja u međunarodnim odnosima. Međutim, svoje interese u međunarodnom okruženju mogu štititi služeći se mekom moći, odnosno pametnom bilateralnom i multilateralnom diplomacijom, organiziranim birokratskim aparatom, umrežavanjem, ekspertizom, inovacijama, promoviranjem gospodarsko-političkog potencijala, poreznim oazama i slično. Drugim riječima, moć i utjecaj država u međunarodnim odnosima ne određuju samo resursi koje posjeduju, već racionalna upotreba diplomatskih i pregovaračkih vještina koja može ojačati njihovu međunarodnu poziciju.

Razmatranje crnogorsko-arapskih odnosa u svijetlu sadašnje konstelacije međunarodnih odnosa dovodi do zaključka da brzina i dinamika uspostave, razvoja i održavanja međusobnih odnosa u velikoj mjeri određuje trenutačno burna unutarnja situacija u većem dijelu ovih zemalja. S obzirom na cjelokupnu vanjskopolitičku moć CG kao male države, vanjskopolitički stav prema arapskom svijetu uglavnom se oblikuje prema Zajedničkoj vanjskoj i sigurnosnoj politici EU. Primjerice, CG se pridružila financijskim i gospodarskim sankcijama koje je EU uvela Siriji. Mišljenje javnosti u ovim procesima nije konzultirano, s obzirom na ustavne nadležnosti Vlade u području vanjske politike.

Dominantna sila u međunarodnim odnosima – Sjedinjene Američke Države – inzistira na izgradnji kooperativnih međunarodnih odnosa koji se temelje na usvajanju i poštivanju vrijednosti kao što su demokracija, vladavina prava, poštivanje ljudskih i manjinskih prava i slično. Međutim, praksa pokazuje da su današnji međunarodni odnosi proizvod realpolitike, odnosno stavljanja naglasaka na geostrateške i gospodarske interese, a ne na vrijednosti. To potvrđuju i odnosi CG s arapskim zemljama budući da je CG, za razliku od npr. Ujedinjenih Arapskih Emirata, izborna demokracija (Freedom House, 2013a, 2013b) koja je prihvatila i nastoji prakticirati vrijednosti na kojima inzistira Europska unija, ali i druge međunarodne institucije, a koje se odnose na poštivanje ljudskih prava, vladavinu prava i slično.

Slika 2. Analiza crnogorske vanjske politike prema arapskim zemljama

Crnogorsko gospodarstvo općenito karakteriziraju nedovoljan tehnološki razvoj, nedostatak standarda u poslovanju, kao i nepovoljna starosna i stručna struktura radne snage (Ministarstvo ekonomije, 2011: 8). S ciljem unaprjeđenja stanja u gospodarstvu neophodan je kapital koji se, *inter alia*, osigurava stranim investicijama. U tom kontekstu, odluka CG da surađuje sa zemljama arapskog svijeta temeljena je na procjeni gospodarske situacije u CG. Privlačenjem arapskih investicija CG bi ubrzala svoj gospodarski razvoj što je *condition sine qua non* za jačanje statusa i položaja na međunarodnoj sceni. Drugim riječima, razmatranje političke i gospodarske dimenzije odnosa CG i arapskih zemalja, shodno dostupnim podatcima, a unutar postavljenog teorijskog okvira, potvrđuje hipotezu koja ukazuje na odnos između vanjskopolitičke odluke CG da surađuje s arapskim zemljama i racionalne procjene interesa i ciljeva preventivno unutarnjeg razvitka, a potom i jačanja svog međunarodnog položaja.

Bibliografija

- Andrei, D. (2014): *The Richest Countries in The World Based on GDP per Capita 2004-2014*, <http://www.quantumbooks.com/business/economy/richest-countries-world-based-gdp-per-capita-2004-2014/> (29. studenog 2014)
- Coplin, W. (1974): *Introduction to International Politics*, Chicago: Rand McNally College
- Đukanović, D. (2010): Spoljnopolitičke orijentacije država Zapadnog Balkana: Usporedna analiza, *FPN Godišnjak*, 3: 295-314, <http://www.fpn.bg.ac.rs/wp-content/uploads/2011/01/15-Dr-Dragan-%C4%90ukanovi%C4%87-Spoljnopoliti%C4%8Dke-orijentacije-dr%C5%BEava-zapadnog-balkana-uporedna-analiza.pdf> (10. rujna 2014)
- Fukuyama, F. (2006): *The End of History and the Last Man*, New York: Free Press
- Gerner, D. J. (1995): *The Evolution of the Study of Foreign Policy in Foreign Policy Analysis: Continuity and Change in its Second Generation*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall
- Gilpin, R. (1981): *War and Change in World Politics*, Cambridge: Cambridge University Press
- Halper, H. (1971): *Foreign Poticy Crisis: Appearance and Reality in Decision-Making*, Columbus, OH: Charles E. Merrill
- Halperin, M. (1974): *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, Washington, DC: The Brookings Institution
- Hanagan, D. L. (2012): International order, u: Bartholomees Jr., J. B. (ur.): *U.S. Army War College Guide to National Security Issues, Vol 2: National Security Policy and Strategy*, 5. izd., U.S. Army War College, Carlisle Barracks, PA: U.S. Army Strategic Studies Institute, 123-136
- Hill, C. (2003): *The Changing Politics of Foreign Policy*, London: Palgrave Macmillan
- Hopkins, R. i Mansbach, R. (1973) *Structure and Process in International Politics*, New York: Harper & Row
- Ikenberry, J. (1998-99): Institutions, Strategic Restraint, and the Persistence of American Postwar Order, *International Security*, 23 (3):43-78
- Janis, I. (1972): *Victims of Groupthink: A Psychological Study of Foreign Policy Decisions and Fiascoes*, Boston: Houghton Mifflin
- Karanikić, P. (2014): Crna Gora i Liga arapskih država – Arapska liga, *Diplomarius*, 3: 60-61, <http://www.mvpei.gov.me/Diplomarius/> (28. rujna 2014)
- Katzenstein, P. (1996): *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*, New York: Columbia University Press
- Kegli, C. i Vitkof, R. (2004): *Svetska politika: trend i transformacija*, Beograd: Centar za studije Jugoistočne Europe, Fakultet političkih nauka, Diplomatska akademija

- Keohane, R. (1989): *International Institutions and State Power*, Boulder, CO: Westview Press
- Krasner, S. D. (1983): *International Regimes*, Ithaca, NY: Cornell University Press
- Luša, Đ. i Mijić, P. (2012): Vanjska politika malih država - normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima, *Političke perspektive*, 3: 39-64
- Milner, H. (1997): *Interests, Institutions, and Information: Domestic Politics and International Relations*, Princeton, NJ: Princeton University Press
- Mintz, A. (2004): How Do Leaders Make Decisions? A Poliheuristic Perspective, *The Journal of Conflict Resolution*, 48 (1): 3-13
- Moravcsik, A. (1997): Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics, *International Organization*, 51 (4): 513-555
- Morgan, P. (1972): *Theories and Approach to International Politics What: Are We to Think?*, San Ramon, California: Consensus Publishers
- Neck, L. (2003): *The New Foreign Policy: U.S. and Comparative Foreign Policy in the 21st Century*, Lanham, MD: Rowman and Littlefield Publishers, Inc.
- Nye, J. (2004): *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, New York: Public Affairs
- Owen, J. (1994): How Liberalism Produces Democratic Peace, *International Security*, 19(2): 87-125
- Oye, K. (1985): Explaining Cooperation Under Anarchy: Hypotheses and Strategies, *World Politics*, 38 (1): 1-24
- Radulović, J. (2013): The Problem of Regional Development in Montenegro, *APSTRACT: Applied Studies in Agribusiness and Commerce*, 7(2-3): 85-88.
- Rapoport, A. (1974): *Game Theory as a Theory of Conflict Resolution*, 2. dio, Dordrecht: D. Reidel Publishing Company
- Rizwan, A. (2009): *An Introduction to Foreign Policy: Definition, Nature & Determinants*, Islamabad: Faculty NUML/IIUI, <http://amerrizwan.blogspot.it/2009/08/introduction-to-foreign-policy.html> (30. studenog 2014)
- Ruggie, G. (1982): International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order, *International Organization*, 36 (2): 379-415
- Russett, B. (1993): *Grasping the Democratic Peace: Principles for a Post-Cold War World*, Princeton, NJ: Princeton University Press
- Simon, H. (1972): Theories of Bounded Rationality, u: Radner R. i dr. (ur.): *Decision and Organization*, North-Holland Publishing Company
- Stagner, R. (1967): *Psychological Aspects of International Conflict*, Belmont, California: Brooks/Core Publishing Company
- Vukadinović, R. (2005): *Teorije vanjske politike*, Zagreb: Politička kultura

- Waltz, K. (1959): *Man, the State and War: A Theoretical Analysis*, New York: Columbia University Press
- Watt, M i Cachia, P. *Who Is an Arab?*, http://www.africa.upenn.edu/K-12/Who_16629.html (2. prosinca 2014)
- Webber, M. i Smith, M. (2002) (ur.): *Foreign Policy in a Transformed World*, Edinburgh Gate: Pearson Education Limited
- Wendt, A. (1992): Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics, *International Organization*, 46 (2): 391-425
- Wendt, A. (1999): *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press
- Žugić, J. (2010): Direktne strane investicije i crnogorska privreda *Montenegrin Journal of Economics*, 11: 131-138

Izvori

- Arapska liga (2013): *Presentation of the Arab League*, <http://www.arableagueonline.org/> (26. studenog 2014.)
- CEDEM (2013): Odeljenje za empirijska istraživanja, *Stavovi građan/ki Crne Gore o NATO integracijama*, www.cedem.me (30. studenog 2014)
- Centralna banka Crne Gore (2014): *Godišnji makroekonomski izvještaj CBCG*
- Centralna banka Crne Gore, www.cbcg.me (10. rujna 2014)
- Freedom House, (2013a): *Montenegro*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/montenegro#.VI4lMSvF9qU> (30. studenog 2014)
- Freedom House, (2013b): *United Arab Emirates*, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/united-arab-emirates#.VI4o4SvF9qU> (30. studenog 2014)
- Heritage Fondation, (2014): *Index of Economic Freedom*, www.heritage.org/index/country/montenegro (20. studenog 2014)
- Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Crne Gore: *Bilateralni odnosi*, <http://www.mvpei.gov.me/rubrike/bilateralni-odnosi> (22. rujna 2014.)
- Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Crne Gore: *Izvještaji o radu MVPEI Crne Gore 2007-2013*, <http://www.mvpei.gov.me/biblioteka/izvjestaji> (22. rujna 2014.)
- Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija Crne Gore: *Strane misije u Crnoj Gori*, <http://www.mvpei.gov.me/rubrike/misije/Strane-misije-u-CG/> (18. rujna 2014).
- MONSTAT (2012): *Spoljna trgovina*, 135-139, <http://www.monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%2012/14%20Spoljna%20trgovina.pdf> (25. rujna 2014)

MONSTAT (2013): *Statistički godišnjak 2013*, 132-136, <http://www.monstat.org/userfiles/file/publikacije/godisnjak%202013/GOD.%202013%20-FINAL,%20ZA%20SAJT-9.%20decembar%20-sa%20linkovima.pdf> (24. rujna 2014)

MONSTAT (2014): *Mjesečni statistički pregled – januar 2014*, 37-40, http://www.monstat.org/cg/publikacije_page.php?id=1188 (26. rujna 2014)

Montenegrin Foreign Investors Council – MFIC (2013): *Bijela knjiga: pogled unaprijed – investicioni ambijent u Crnoj Gori iz perspektive stranih investitora*

Privredna komora Crne Gore: *Ukupan priliv stranih direktnih investicija*, http://www.privrednakomora.me/sites/pkcg.org/files/multimedia/main_pages/files/2012/09/sdi.pdf (10. rujna 2014)

Screening Report Montenegro, (2013): *Chapter 31 – Foreign, security and defence policy*

Skupština Crne Gore, (2007): *Ustav Crne Gore 2007*, <http://www.skupstina.me/images/dokumenti/ustav-crne-gore.pdf>

Svjetska banka (2013a): *Arab World*, <http://data.worldbank.org/region/ARB> (10. rujna 2014.)

Svjetska banka (2013b): *Montenegro*, <http://www.worldbank.org/en/country/montenegro> (10. rujna 2014.)

Veleposlanstvo Ujedinjenih Arapskih Emirata u Crnoj Gori, (2013): *Bilateral Relations*, <http://uae-embassy.ae/Embassies/me/Content/1360> (10. rujna 2014.)

Veleposlanstvo Ujedinjenih Arapskih Emirata u Crnoj Gori: *Zayed, the Founding Leader*, <http://uaeembassy.ae/Embassies/me/sitebar/1> (10. rujna 2014.)

Vlada Crne Gore - Ministarstvo ekonomije (2011): *Mapa resursa*

Vlada Crne Gore (2014): *Informacija o planu prioritetnog širenja mreže diplomatsko-konzularnih predstavništava Crne Gore*, <http://www.gov.me/biblioteka/Informacije?query=diplomat&sortDirection=desc> (27. rujna 2014)

Vlada Crne Gore (2014): *Prijedlog dopune informacije o planu prioritetnog širenja mreže diplomatsko-konzularnih predstavništava Crne Gore*, <http://www.gov.me/biblioteka/Informacije?query=diplomat&sortDirection=desc> (27. rujna 2014)

Zakon o vanjskim odnosima, Službeni list Crne Gore 46/10.

Foreign Policy Analysis: Montenegrin-Arab Relations

JELISAVETA BLAGOJEVIĆ

Faculty of Political Science, University of Montenegro, Podgorica
elizabetab@t-com.me

This paper presents a conceptual analysis of the main external and internal determinants of foreign policy, basic theoretical approaches to foreign policy decision-making with regard to the pros and cons approach based on rational choice, which suggests establishing causality between the decision and the defined aim. In this context, the focus of this paper is on relations between foreign policy decision of Montenegro to cooperate with the Arab countries and objective regarding the promotion of economic prosperity and international position of Montenegro. By applying the method of content analysis, case analysis and comparative method, we came to the conclusion that the need for accelerated economic growth and improvement of living standard of Montenegrin citizens determines the decision on cooperation with Arab countries, notably with rich Persian Gulf countries, in order to attract investment that would contribute to the achievement of the mentioned objective.

Keywords: foreign policy, Montenegro, Arab countries, investment, rational approach